

ŞAİR OSMANLI PADIŞAHLARINA DAİR BİR ESER: KELÂMÜ'L-MÜLÜK MÜLÜKÜ'L-KELÂM

İsmail AVCI

Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, ismailavci@balikesir.edu.tr

Özet

Bu çalışmada Ali Nureddin tarafından kaleme alınmış olan Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm (Sultanların Sözleri Sözü'n Sultanları) adlı eser üzerinde durulmuştur. 1311 (1893) yılında basılan eser şairlikleriyle bilinen Osmanlı padişahlarının yirmi ikisinden söz etmektedir. Bunlar Osman Gazi, Orhan Gazi, I. Murat, I. Bayezit (Yıldırım), I. Mehmet (Çelebi), II. Murat, II. Mehmet (Fatih), II. Bayezit, I. Selim (Yavuz), Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murat, III. Mehmet, I. Ahmet, II. Osman (Genç), IV. Murat, II. Mustafa, III. Ahmet, I. Mahmut, III. Mustafa, III. Selim ve II. Mahmut'tur. Ali Nureddin eserine padişahların şairliklerini birer ikişer cümleyle ve tek tek değerlendirerek başlamıştır. Ardından da her padişahın şiirlerinden o padişahı tanıttığı bir başlık altında örnekler vermiştir. Ali Emîrî Efendi'nin şair padişahlarla ilgili Cevâhirü'l-Mülûk adlı eserinin 1319 (1901-2) yılında yayımlandığı düşünülürse Ali Nureddin'in eseri şu anki bilgilerimize göre bu konudaki ilk eser olma vasfını taşımaktadır. Çalışmada söz konusu bu eser tanıtılacak, şair padişahların eserlerinden örnekler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ali Nureddin, Şair Padişahlar, Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm.

A WORK ABOUT THE POET OTTOMAN SULTANS: KELÂMÜ'L-MÜLÜK MÜLÜKÜ'L-KELÂM

Abstract

This paper dwells on the work titled Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm (Words of Sultans, Sultans of the Words), written by Ali Nureddin. Published in 1311 (1893 A.D.), the work includes 22 Ottoman sultans renowned for their poetry. These sultans are Osman I, Orhan Ghazi, Murad I, Bayezid I (Yıldırım), Mehmed I (Chelebi), Murad II, Mehmed II (the Conqueror), Bayezid II, Selim I (Yavuz), Suleiman the Magnificent, Selim II, Murad III, Mehmed III, Ahmed I, Osman II (the Young), Murad IV, Mustafa II, Ahmed III, Mahmud I, Mustafa III, Selim III, and Mahmud II. Ali Nureddin begins its work by introducing each sultan and his poetry individually by one or two sentences dedicated to them. Then, he provides examples from the poems of each sultan under an introductory title dedicated to the respective sultan. Considering the fact that the work titled Cevâhirü'l-Mülûk, written by Ali Emîrî Efendi about the poet sultans was published in 1319 (1901 A.D. - 1902 A.D.), the work by Ali Nureddin is considered to be the first work of its kind based on our current knowledge. In this paper, the aforesaid work by Ali Nureddin will be introduced and then some of the examples of the poems written by the said poet sultans will be provided.

Key Words: Ali Nureddin, Poet Sultans, Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm.

Giriş

Osmanlı padişahlarının ve şehzadelerinin çoğunun şiirle ilgilendiği ve şairleri koruyup kolladığı, desteklediği bilinmektedir. Bir araştırmaya göre otuz altı Osmanlı padişahından dokuzunun divanı vardır. Bunların onu divan tertip etmemekle birlikte şiirle uğraşmıştır. Yedisinin ise şiir yazdığı rivayet edilmektedir (Ak 2001). Osmanlı sultanlarının şiirle olan yakın münasebetine dikkati çeken Şükrü Şardağ geçmiş hükümdarlar arasında zalimlikleriyle nam salmış eli kanlı hükümdarlara veya ince düşünceli, yumuşak kalpli krallara rastlanabileceğini ancak şair olanlara pek rastlanamayacağını söyler (Şardağ 1982: 1). Osmanlı sultanlarının genelde sanata, özelde ise şiire gösterdikleri rağbette atadan gelen geleneğin yanında eğitimlerinde ve yetişmelerindeki ihtimamın güçlü bir tesiri vardır ve bu durum yüzyıllar boyu devam etmiştir. Zira Osmanlı hanedanı başka hanedanlardan hatta diğer Türk hanedanlarından farklı olarak tarihte çok sayıda sanatkâr mizaçlı hükümdarıyla yer almıştır. Oldukça iyi bir eğitim alan şehzadeler ve sultanlar daha çok musikiye ve şiire alaka göstermişlerdir. Osmanlı sarayının sanatçılara ve ilim adamlarına verdiği destek neticesinde kültür ve sanat hayatı canlılığını korumuştur (İsen vd. 2012: 9).

Şair Osmanlı padişahlarından ve onların şiirlerinden topluca söz eden ilk eserin 1311 (1893) yılında yayımlanan ve bu çalışmada üzerinde durulan Ali Nureddin'e ait *Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm* olduğu söylenebilir. Onu 1319 (1901-2) yılında mukaddimesi, 1330 (1911-2) yılında ise Osmanlı'nın 10 padişahına [Osman Gazi, Orhan Gazi, I. Murat, I. Bayezit (Yıldırım), I. Mehmet (Çelebi), II. Murat, II. Mehmet (Fatih), II. Bayezit, I. Selim (Yavuz) ve Kanuni Sultan Süleyman] ait 273 şiirin tahmis, tesdis, tesbi ve tetsi edildiği ana metni yayımlanan Ali Emîrî'nin *Cevâhirü'l-Mülûk* adlı eseri takip etmiştir (Ali Emîrî Efendi 2013). Sonraki eserlerin ise antolojik ve akademik mahiyette yapılmış kitap, tez, makale ve bildiri türünden çalışmalar olduğu görülür. Tespit edilebilen kitap çalışmaları arasında Saffet Sıdkı Bilmen (1942), Reşad Ekrem Koçu (1950, 2005), Hilmi Yücebaş (1960), Rüştü Şardağ (1982), Mustafa İsen ve Ali Fuat Bilkan (1997), Coşkun Ak (2001), İskender Pala (2005), Nevzat Bayhan ve Ömer Faruk Şerifoğlu (edt., 2010), Mustafa İsen, Ali Fuat Bilkan ve Tuba Işınsoy Durmuş (2012), Orhan Yorgancı (2013) ile Ali Emîrî Efendi (İdris Kadioğlu vd., 2013) gibi araştırmacıların eserleri sayılabilir. Ahmet Kırkkılıç'ın doktora (1985), Şerife Uzun'un yüksek lisans (2007) ve Şahmeran Baltacıoğlu'nun bitirme tezi (1969) de bu konuda yapılmış çalışmalardandır. Makale ve bildiri olarak hazırlanmış çalışmalar ise şu isimlere aittir: Şemsettin Kutlu (1948), Osman Nuri Özpekel (1999), Günay Kut (2000), Şadi Aydın (2002), Ali Fuat Bilkan (2003), Şerife Uzun (2009) ve Âlim Yıldız (2015).

1. Eserin Mürettibi Ali Nureddin Hakkında

Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm'ın mürettibi Ali Nureddin'in hayatı ve eserleri hakkında şimdiki kadar bir çalışma yapılmıştır. Söz konusu çalışma Ali Benli tarafından hazırlanan "Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Yüce ve Kasîde fî Esmâi's-Süver Tercümesi" (2013) başlığını taşımaktadır. Benli çalışmasında Ali Nureddin'i arşiv

vesikalarından hareketle tanıtılmış, eserleri hakkında da bilgi vermiştir. Makalede, Ali Nureddin'le ilgili bilgiler Benli'nin bu çalışmasından alınmıştır.

Kayyımzâde adıyla bilinen bir aileden gelen Ali Nureddin, kendi yazdığı hâl tercümesine göre 1282 (1865) yılında İstanbul'da doğmuştur. Ancak İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi'ndeki kayıtlara göre doğum yılı 1277'dir (1860). Babası Şam merkez nâibi Hâfız Abdullah Sabrî Efendi (1243-1297/1827-1880), dedesi ise 1250 (1834) senesinde vefat eden Abdülkâdir Efendi'dir. Ali Nureddin'in eşi Hünerver Yüce'dir. Hâkim Mehmed Safiyyüddin Yüce (öl. 1972) adlı bir oğlu ve Amine Nacide Emiroğlu (öl. 1972, eşi Ali Fuad Emiroğlu) adlı bir kızı vardır.

Ali Nureddin ilk eğitimini babası Abdullah Sabrî Efendi'den almış olmalıdır. Sıbyan mektebinden sonra Filibe Mekteb-i Rüşdiyesinden şahadetname almıştır. Babasının Şam'daki görevi döneminde şehrin tanınmış âlimlerinden Şeyh Bekrî el-Attâr'dan (öl. 1320/1902) ve İstanbul'da Fatih dersiâmlarından Urfalı Mehmed Efendi'den (öl. 1313/1895) ilim tahsil ederek icazetname almıştır. Daha sonra Mekteb-i Nüvvâb'a girmiş ve başarı göstererek 1308 (1891) yılında buradan mezun olmuştur.

Ali Nureddin Efendi, 20 Recep 1304 (14 Nisan 1887) tarihinde memuriyete başlamış, 1306'da (1889) Meclis-i İntihâb-ı Hükâm ikinci kâtipliğine atanmış, 1310 (1893) senesinde ise Aşiret Mektebi inşâ ve tarih muallimliğine tayin edilmiştir. 1322-1327 (1904-1909) yılları arasında Üsküdar niyâbeti vazifesinde kalmış, Aşiret Mektebi'nin kapatılması neticesinde 1326 (7 Mart 1908) yılında Kabataş İdadisi tarih muallimliğine tayin edilmiştir. 1327'de (1909) Bingazi, 1328'de (1910) Bitlis nâipliklerine atanmıştır. 1330'da (1912) Bitlis niyâbetinden ayrılmıştır. 1328'de (1912) kendisine mazuliyet maaşı bağlanmıştır. 13 Şaban 1300 (19 Haziran 1883) tarihinde ibtidâ-i hâriç İstanbul müderrisliği verilmiş, çeşitli derecelerde görev yaptıktan sonra 13 Şevval 1319'da (23 Ocak 1902) hâmise-i Süleymaniye'ye terfi ettirilerek, 1 Recep 1320 (4 Ekim 1902) tarihinde kendisine Havâss-ı Refîa Mevleviyeti tevcih edilmiştir. Ali Nureddin'in İstanbul Barosu'na bağlı olarak avukatlık yaptığı da bilinmektedir.

Ali Nureddin Efendi'ye 1310'da (1893) beşinci rütbeden Mecîdî ve 1312'de (1895) de dördüncü rütbeden Osmânî nişanları verilmiştir.

Soyadı kanunu çıkınca "Yüce" soyadını alan Ali Nureddin Efendi'nin ölüm tarihi 20 Haziran 1937'dir. Kabri Karacaahmet Mezarlığı'ndadır.

Ali Nureddin Efendi'nin basılmış olan eserleri şunlardır: *Cevâhiru'z-Zevâhir* (Mustafa Sîret Efendi ile birlikte, 1310/1892), *Kelâmu'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm* (1311/1893), *Envâru'l-Hamîd fî Fıkhî Ehli't-Tevhîd* (1317-1318/1899-1900), *Envâru'l-Edeb* (1319/1901). Ali Nureddin Efendi, *Envâru'l-Edeb*'in arka kapağında henüz basılmamış bazı eserlerinden de söz eder. Bu eserler şunlardır: *Esbâbu'l-Gufrân*

İsmail AVCI

Terceme-i Câmi'ati'l-Îmân, Envâr-ı Kitâbet, Envâru'l-Ezhâr fî Tabakâtu'l-Ezhâr, Tenvîru'l-Ezhân fî Târîhi Âl-i Osmân (Benli 2013: 68-73).

2. Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm'a Dair

Adı "Sultanların Sözlere Sözü" şeklinde günümüz Türkçesine çevrilebilecek olan eser 1311 (1893) yılında İstanbul'da Âlem Matbaası'nda basılmıştır. 56 sayfalık esere mürettip "Tahdîs-i Ni'met ve 'Arz-ı Hakikat" (Nimetin Şükürü ve Gerçeğin Arzı) başlıklı bir mukaddimeyle başlamıştır. Mukaddimenin sonundaki tarihe göre eser İstanbul'da 11 Teşrîn-i Sâni 309 (23 Kasım 1893) tarihinde bitirilmiştir.

Ali Nureddin mukaddimenin ilk cümlelerinde arkadaşı Mustafa Sîret Efendi ile müştereken yazdıkları *Cevâhiru'z-Zevâhir*'in ilim erbabından gördüğü rağbetin kendisinde okuyucuya hizmet etme fikrini ortaya çıkardığını söyler. Sonra Hz. Muhammed'in Kantura Oğulları soyundan gelen Türklerin ileride hâkimiyeti ele geçireceklerine dair hadisine (Kitapçı 1986: 94-102) dayanarak dünya durdukça hükmü elinde bulunduracak olan Osmanlı hükümdarlarının inci gibi olan sözlerini; latif, hikmetli ve eşsiz şiirlerini toplayıp bir kitap meydana getirmek arzusunda olduğunu ve eseri böylece yazdığını ifade eder.

Mürettip bu şiirlerin şerhine girişmenin haddi olmadığını ve böyle bir işin kendisini aşacağını söyledikten sonra sadece padişahların şiir mahareti konusunda eserlerinden hareketle birkaç söz edebileceğini dile getirir ve birer ikişer cümleyle padişahların şiirdeki yeteneklerini anlatır.

Ali Nureddin, Osman Gazi'den II. Mahmut'a kadar hükümdarlık yapmış olan ilk 30 padişah arasından şiirle bir şekilde münasebeti olan padişahları eserinde konu etmiştir. Ancak mukaddimede toplam 22 padişahın şairliği hakkında değerlendirme yapmışken şiir örnekleri kısmında (muhtemelen unutulduğundan II. Murat ve III. Mustafa'ya ait şiir örneği yoktur) 20 padişahın eserine yer vermiştir. Ali Nureddin'in padişahların şairliklerine dair değerlendirmeleri ve verdiği şiir örnekleriyle ilgili bilgiler şöyledir:

Osman Gazi: Saltanatın kurucusu olan Osman Gazi asaletli şiirleriyle, temiz soyuyla, yiğitliğiyle ve hakimane fikirleriyle bilinmektedir. Eserde Osman Gazi'ye ait olduğu ifade edilen koşma nazım şekliyle yazılmış beş kıtalık bir nasihat manzumesi örnek olarak verilmiştir. *Meşâhir-i İslâm*'dan (Hamîd Vehbî, 1301) alınan koşmanın son dördüğü şöyledir:

'Osmân Ertuğrul oğlısın

Oğuz Karahan neslisin

Hakk'ıñ bir kemter kulısın

İslambol'ı aç gül-zâr yap (s. 18)

Orhan Gazi: Orhan Gazi oğluna verdiği manzum nasihati ile konu edilmiştir. Bu nasihat, devlet kanunlarının nasıl uygulanacağı ve adaletin nasıl tesis edileceği ile ilgili bilgileri ihtiva etmesi bakımından oldukça kıymetlidir. Ali Nureddin bu şiiri de *Meşâhir-i İslâm*'dan nakletmiştir. Şiirde Orhan Gazi oğluna kısaca şöyle öğüt verir: Benim için ah u figan etme. Dinin yücelmesi için gözünü aç. Halkı korumak için çalış. Resulullah'ın şeriatini kendine rehber edin. Dinin hizmetinde bulun. Memlekette adaletle hükmet. İnsan bir gün mutlaka ölecektir. Bu fani mülke mağrur olma. Âlemin nizamına yardımcı ol. Bana emr-i ilahî erişti, sen saltanat tahtında payidar ol. İlk dört beyit şöyledir:

Vasiyyet eylerim gûş eyle anı
Benüm'çün eyleme âh u figânı
Zuhûr-ı dîni dâ'im nasb-ı 'ayn it
Vücûduñ hil'atiñ 'adl ile zeyn it
Re'âyâ hıfzına sa'y it hemîşe
Şer'at ittibâ'in eyle pîşe
Resûlu'llâh şer'in pîşvâ kıl
Mu'în-i dîn olup nasb-ı livâ kıl (s. 19)

I. Murat (Hudâvendigâr): Murat Hudâvendigâr, Kosova Muharebesi sırasındaki münacatı vesilesiyle anılmıştır. Muharebe öncesi söylediği rivayet edilen bu münacatla ne kadar dindar ve kahraman bir padişah olduğunu ortaya koymuştur. İlk beyitleri şöyledir:

Âb-ı rûy-ı habîb-i ekrem için
Kerbela'da revân olan dem için
Şeb-i firkatde ağlayan göz için
Reh-i 'aşkuñda sürünen yüz için
Ehl-i derdün dil-i hazîni için
Câna te'sîr iden enîni için
Eyle yâ Rabbi lütfuñı hem-râh
Hıfzuñı eyle bize püşt ü penâh
Ehl-i İslâma ol mu'în ü nasîr
Dest-i a'dâyı bizden eyle kasîr (s. 21)

İsmail AVCI

I. Bayezit (Yıldırım): Yıldırım Bayezit şimşek gibi fikirleri ve kahredici hücumları olan biridir. Duyguları tasvir etmedeki yeteneği, tevriyeli sözleri gazellerinden anlaşılmaktadır. Eserde Yıldırım Bayezit'e ait "sandum" redifli bir gazel örnek olarak verilmiştir. İlk iki beyti aşağıdadır:

Yâri rind-i zamânedür sandum

Bahs-i vaslı terânedür sandum

Ehl-i hicrâna fitne-i ayyâr

Ortada bir bahânedür sandum (s. 24)

I. Mehmet (Çelebi): Doğru fikirleri olan Çelebi Mehmet'in hoş tevriyeleri her beytinde gün gibi aşikârdır. Eserde "iste" redifli bir gazeli örnek olarak verilmiştir. Gazelde padişah Allah'ın yardımı ve kahramanlık konusunu işlemektedir. İlk iki beyit şöyledir:

Cihân hasm olsa Hak'dan nusret iste

Erenlerden du'â vü himmet iste

Çalup dîn 'aşkına küffâra şemşîr

Añuban çâr-yârı hidmet iste (s. 25)

II. Murat: İki beyitte sözü "deng"den "ceng"e, "safâ"dan "türâb"a intikal ettirmesi Allah vergisi düşüncenin güzelliğine ve şiir söyleme konusundaki maharetlerine işaret etmektedir. Her ne kadar Ali Nureddin, II. Murat'a ait şiir örnekleri vermemişse de burada geçen kelimelerden şiirin aşağıdaki dörtlük olduğu söylenebilir:

Sâkî getür getür yine dünki şarâbumı

Söylet dile getür yine çeng ü rebâbumı

Ben var iken gerek baña bu zevk ü bu safâ

Bir gün gele ki görmeye kimse türâbumı (Ak 2001: 52)

II. Mehmet (Fatih): Manzum eserleri, nadir edebî örneklerdendir ve beyan ilminin kaidelerinin temelidir. Sultanlara yakışır şiirlerini inceleyenler yedi iklim hükmeden padişahın ne büyük bir fatihane fikre sahip, ne yüce bir yola salık, Rabbanî feyzleri kendisinde toplamış ve ilahî sıraları bilen biri olduğunu tasdik ederler veya eserleri tasdik ettirir. Fatih, Hz. Muhammed'in fetih hadisiyle müjdelenmiş bir padişaktır. Eserde bir gazel ve iki beyitlik bir şiir örnek olarak verilmiştir. Gazel dinî konuludur ve beyitler daha ziyade cihat etrafında söylenmiştir. Gazelin son iki beyti şöyledir:

Nefs ü mâl ile n'ola kılsam cihânda ictihâd
Hamdüli'llâh var gazâyâ sad hezârân rağbetüm
Ey Mehemed mu'cizât-ı Ahmed-i Muhtâr ile
Umaram gâlib ola a'dâ-yı dîne devletüm (s. 26)

II. Bayezit: Güzelliklerle dolu olan yüce eserleri akılları hayrete düşürmektedir. Ali Nureddin şairin iki Türkçe iki de Farsça beytini örnek olarak vermiştir. Bir beyit şöyledir:

Subha dek nâlânım ey hurşîd-ruh sen mâhdan
Nice biñ feryâd idem korkmaz mısın Allâh'dan (s. 28)

I. Selim (Yavuz): Şiirlerinin letafetini yazmakta kalem âciz kalır. Bütün edipler onun şairlerin ve sözlerin sultanı olduğunu kabul etmişlerdir. Doğru tedbirli, gazabı ve şiddeti fazla bir padişah olduğu açıktır. Siyasi konularda oldukça ince kavrayışlı eşsiz bir cihangir ve şahlar şahı yüce gönüllü biridir. Hilafeti Osmanlı'ya o getirmiştir. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerinden örnekler verilmiştir. Türkçe meşhur şiirlerinden biri şudur:

Merdüm-i dîdeme bilmem ne füsûn itdi felek
Giryemi kıldı füzûn eşkimi hûn itdi felek
Şîrler pençe-i kahrından olurken lerzân
Beni bir gözleri âhûya zebûn itdi felek (s. 29)

I. Süleyman (Kanuni): Şahlara yakışır gücü, âlimce hikmetleri, cazibeli benzetmeleri herkesi imrendirir. Kavuşma anını ölüm anı olarak tasvir ederek coşkusundan ağlamalarını bülbül nağmelerine benzetip “Zâr olsa dil ‘aceb mi şevk ile yâre karşı / Bülbül terennüm eyler evvel bahâra karşı” gibi şaheser mısralar söylemesi ona has Allah vergisi vasıflardır. Ali Nureddin, Muhibbî'nin birkaç gazelini ve müfredini örnek olarak vermiştir. Bunlardan biri meşhur gazelinin iki beytidir:

Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi
Olsa kumlar sağışınca 'ömrüñe hadd ü 'aded
Gelmeye bu şîşe-i dehr içre bir sâ'at gibi (s. 33)

II. Selim: Aşkın türlü hâllerini ve insan duygusunun inceliklerini tasvirdeki şairlik kudreti, şahlara yaraşır yaratılışındaki yüceliği göstermeye birer delildir. Dört parça şiiri örnek verilen Selîmî'nin bir beyti şöyledir:

İsmail AVCI

Tâlibâ sa'y-i belîğ it kûy-ı yâra varı gör

Cânı cânâna virüp terk eyle yoğı varı gör (s. 37)

III. *Murat*: Acemistan ve Gürcistan fatihi Muradî'nin, sevgilinin yüzü görününce bülbüllere naralar attıran, goncaların yakalarını yırttırarak güllere çeviren ve sümbülleri raks ettiren teşbihleri duyanları sema(h)a kaldırır. Muradî'nin bir beyti şöyledir:

Cemâlûñ gülşenin 'arz it ide tâ na'ra bülbüller

Yakalar çâk ide güller gireler raksa sünbüller (s. 38)

III. *Mehmet*: Şiirlerindeki acıcılık, söyleyişteki sadelik, hakimane fikirler, şairce tasvirler onun şairlerin sultanı olduğunu ispat için yeterlidir. Adaletiyle şöhret bulmuş Eğri fatihi padişahın meşhur şiirlerinden birinin ilk beyitleri şunlardır:

Yok durur zulme rızâmuz 'adle biz mâ'illerüz

Gözlerüz Hakk'uß rızâsın emrine kâ'illerüz

'Ârifüz âyîne-i 'âlem-nümâdur göñlümüz

Rûzgârûñ cünbüşinden sanmayuß gâfillerüz (s. 39)

I. *Ahmet*: Henüz 14 yaşındayken Osmanlı Devleti'nin 14. hükümdarı unvanıyla tahta çıkan ve 14 yıl padişahlık yaptıktan sonra 28 yaşında vefat eden Bahtî'nin eserlerinden dindarlığını, fütuhata olan düşkünlüğünü görmek mümkündür. Tasvirdeki kudreti hakikati gösterme derecesinde olduğundan bu meziyeti şiir erbabınca takdir edilmiştir. Bir tahtaya resmettiği Kadem-i Şerif'in kenarına şu mısraları yazılmıştır:

N'ola tâcum gibi başumda götürsem dâ'im

Kadem-i resmini ol hazret-i şâh-ı rüsülûñ

Gül-i gülzâr-ı nübüvvet o kadem sâhibidür

Ahmedâ turma yüzüñ sür kademine o gülüñ (s. 42)

II. *Osman*: Eserlerindeki incelik ne derece dindar olduğunu gösterdiği gibi "Yüzi gül gonca dehen kâmeti bir tâze nihâl" gibi bir mısra, estetik bakımdan doğrusu söylenir şeylerden değildir. Örnek beyitlerinden ikisi şöyledir:

Her kişi zevk eyledi bir ser-hoş-ı reftâr ile

Ben gedâ kaldum hemân gam-hânede biñ zâr ile

Sohbet-i yârân gerekmez baña dil-bersüz bugün

Olmadum hem-dem cihânda bir yüzi gülzâr ile (s. 44)

IV. *Murat*: Bağdat fatihinin şahane şiirleri kahredici kuvvetine ve yaratılışındaki nezakete delildir. Şiirlerinin her bir parçası şairlerin hafızalarına süs olsa layıktır. Bağdat seferi sırasında sadrazam Hâfız Paşa'nın imdadiyesine cevaben yazdığı şiirin ilk beyitleri şöyledir:

Hâfızâ Bağdâd'a imdâd itmege er yok mıdur
Bizden istimdâd idersüñ sende 'asker yok mıdur
Düşmeni mât itmege ferzâneym ben dir idüñ
Hasma karşı şimdi at oynatmağa yir yok mıdur (s. 46)

II. *Mustafa*: Mütevazı münacatı, dindarlığına delil naatları, hoş ve latif söylenmiş şiirleri yüce ve gönül gözü açık bir padişah olduğunu göstermektedir. Bir beyti şöyledir:

Başumuzdan hiç hevâ-yı zülf-i yâr eksük degül
Mürtefi' yirdür anuñ'çün rûzgâr eksük degül (s. 49)

III. *Ahmet*: Kalem kuvveti ve fikir mükemmelliğinin ışığı şahane eserlerinden yükselmekte ve güzellik kapılarından her biri bir mısrasında parlamaktadır. Örnek verilen bir beyti şudur:

Târîhi Sultân Ahmed'üñ cârî zebân-ı lûleden
Aç besmeleyle iç suyu Hân Ahmed'e eyle du'â (s. 50)

I. *Mahmut*: Şahane yaratılışlarından ortaya çıkan "Ki her nazm-ı neşât-efzâyı sen şâhâne söylersüñ" mısrası şiirdeki kudretini ispat için delildir. Örnek beyitlerinden ikisi şöyledir:

Kerem-bahş olmaz ey dil hâlûñi cânâna söylersüñ
Vefâ me'mûl idersüñ ger 'aceb yabana söylersüñ
Sebak-h'ân-ı cefâdur şimdi ol şûh-ı sitem-güster
Hemân bîhûdedür dir ol cefâ-cûyâna söylersüñ (s. 51)

III. *Mustafa*: Elde edilebilen iki beytinden sert bir tabiata sahip olduğu ve çevresindekilerin bundan ilahî merhamete sığındıkları anlaşılmaktadır. Şiirinden örnek verilmemiştir.

III. *Selim*: Şiirlerinde, ibaredeki acıcılık, ifadedeki letafet, manadaki belâğlik, uyumdaki güzellik, tasvirdeki estetik ve gerçeğe yakınlık gibi her biri bir ilme ve tamamı Allah vergisine bağlı ahvalin hepsi görülür. Bu halet de ancak onun gibi övgüye değer yücelerin yücesi bir zatta bulunabilir. İlhamî mahlaslı padişahın örnek verilen şiirlerinden iki beyit şöyledir:

İsmail AVCI

Rûz u şeb dîdelerüm derdüñ ile kan ağlar
Vâkıf olan benüm esrâruma her ân ağlar
Yine rahm eylemez aslâ baña ol âfet-i cân
Böyle bîmâr görerek hâlûme yârân ağlar (s. 52)

II. Mahmut: Şiirlerinde bir yenilik görülür. “Râzımı eylese gûş bülbül-i handân ağlar” mısrasını herhangi bir göz okusa onu çok ağlatır. Bir naatından alınan örnek iki beyti şöyledir:

Yâ Resûla'llâh bu 'abd-i 'âcizüñdür pür-kusûr
'Afv ile cürmüm kerem kıl nusrete lutf-ı vüfûr
Eyle 'âciz ümmetüñe kıl şefâ'at serverâ
Kasdı hizmetdür ider sâyeñde elbette zuhûr (s. 56)

Sonuç

Ali Nureddin tarafından kaleme alınan *Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm* adlı eseri konu alan bu çalışma neticesinde şunlar söylenebilir:

1. Şair Osmanlı padişahlarından topluca söz eden ve onların şairliklerini değerlendiren ilk eserlerin 19. asır sonlarıyla 20. asır başlarında kaleme alındığı görülmüştür. Bu çalışmada üzerinde durulan Ali Nureddin'in *Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm*'ı şu anki bilgilerimize göre bu tür eserlerin ilkidir. Onu Osmanlı'nın 10 padişahından söz eden Ali Emirî'nin *Cevâhirü'l-Mülûk* adlı eseri [Mukaddime, 1319 (1901-2); ana metin, 1330 (1911-2)] takip etmiştir. Sonraki yıllarda bu konuyu ele alan akademik ve antolojik çalışmaların arttığı, çeşitli hacimde 20 çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir.

2. *Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm*'ın mürettibi Ali Nureddin kâtiplik ve Aşiret Mektebi inşa ve tarih muallimliği, kadılık gibi görevler yapmış bir isimdir. 20 Haziran 1937 tarihinde İstanbul'da vefat eden Ali Nureddin ardında bir kısmı basılmamış sekiz eser bırakmıştır. Bu yönüyle onun kitabeti kuvvetli bir edip olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1311 (1893) yılında İstanbul'da Âlem Matbaası'nda basılan ve 56 sayfadan oluşan *Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm*'a Ali Nureddin bir mukaddimeyle başlamış ve burada birer ikişer cümleyle daha ziyade şiirlerinden hareketle padişahların şairlikleri hakkında kısa değerlendirmelerde bulunmuştur. Çoğu zaman birbirine yakın ifadelerin kullanıldığı bu değerlendirmelerin, onların padişahlık vasıflarıyla yakından ilgili olduğu görülmüştür.

4. Eserin mukaddimesinde 22 padişahla ilgili değerlendirme varken ana kısımda (muhtemelen unutulduğu için) 20 padişahın şiir örneklerine yer verildiği tespit edilmiştir. Verilen örnekler çoğunlukla şair padişahların meşhur olmuş bazı

şairleridir. Burada yer alan şairler padişahların divanlarından veya diğer kaynaklardan karşılaştırıldığında bazı küçük farklılıkların olduğu görülmektedir.

5. *Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm*, tespitlere göre bu konuda yazılmış ilk eser olma özelliği bakımından dikkate değer bir kitaptır. Şair padişahların divanları veya divan sahibi olmayanların çeşitli mecmualarda bulunan şairleriyle ilgili yapılacak çalışmalarda Ali Nureddin'in bu eseri de mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle divan sahibi olmayan şair padişahların şairlerinin tespitinde eserin bir kaynak olma vasfı vardır.

Kaynakça

- Ak, C. (2001). *Şair Padişahlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ali Emîrî Efendi (2013). *Cevâhirü'l-Mülûk*. haz. İdris Kadioğlu, Halil Çeçen, Ramazan Sarıçipek, Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Yayınları.
- Aydın, Ş. (2002). "Farsça Divân Sahibi Osmanlı Sultanları ve Divânlarının Nüshaları", *Nüsha*, (6), 45-56.
- Baltacıoğlu, Ş. (1969). *Şair Osmanlı Padişahları*. Yayımlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul.
- Bayhan, N.-Ö. F. Şerifoğlu (edt.) (2010). *Şiirin Sultanları*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Kültür A.Ş. Yayınları.
- Benli, A. (2013), "Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Yüce ve Kasîde fî Esmâi's-Süver Tercümesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (44), 67-86.
- Bilkan, A. F. (2003). "Sultanların Şiiri / Şiirlerin Sultanı", *Yağmur, Dil-Kültür ve Edebiyat Dergisi*, (19), 8-15.
- Bilmen, S. S. (1942). *Şair Osmanlı Padişahları, Edebî Tetkik*. İstanbul: Aydınlık Basımevi.
- Hamîd Vehbî (1301). *Meşâhîr-i İslâm*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- İsen, M.-A. F. Bilkan (1997). *Sultan Şairler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, M.-A. F. Bilkan-T. Işınsoy Durmuş (2012). *Sultanların Şiirleri Şiirlerin Sultanları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Kırkılıç, A. (1985). *Sultân Üçüncü Murâd (Murâdi) Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divânının Tenkidli Metni*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kitapçı, Z. (1986). *H. Peygamberin Hadislerinde Türkler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Koçu, R. E. (1950). *Aşık ve Şair Padişahlar*. Tarih Dünyası Özel Sayı, İstanbul: Saka Matbaası. (*Âşık Şair ve Padişahlar* adıyla 2005 yılında bazı değişikliklerle Doğan Kitap tarafından tekrar yayımlanmıştır).
- Kut, G. (2000). "Payitaht İstanbul'un Sultan Şairleri (Şeyf ve'l Kalem Sahipleri)", *İlmî Araştırmalar*, (9), 161-78.

İsmail AVCI

Kutlu, Ş. (1948). "Sultan Şairler ve Saltanatlı Şiirler", *Salon Mecmuası*, (11), 163.

Özpekel, O. N. (1999). "Şair ve Bestekâr Osmanlı Padişahları", *Osmanlı*, 10, edt. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınlar, 607-27.

Pala, İ. (2005). *Şiirin Sultanları*. İstanbul: Asya Finans Kültür Yayınları.

Şardağ, R. (1982). *Şair Sultanlar*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Uzun, Ş. (2007). *Türk İslam Edebiyatında Hac ve Kurban Motifleri (Şair Sultanlar Örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Uzun, Ş. (2009). "Şair Sultanların Şiirlerinde Hacca Dair Unsurlar", *İSTEM: İslam Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musikisi Dergisi*, 8 (13), 331-40.

Yıldız, Â. (2015). "İslami Türk Edebiyatında Münacat: Sultan Şairler Örneği", 2. *İslami Türk Edebiyatı Sempozyumu*, edt. Hasan Gökçe, İzmir: Kaynak Yayınları, 103-11.

Yorgancı, O. (2013). *Şair Padişahlar*. İstanbul: Anonim Yayınları.

Yücebaş, H. (1960). *Şair Padişahlar*. İstanbul: Yeni Matbaa.